

Sorğulama Zamanı Düşünce Topluluğu

Prof. Dr. M. T. Zéhtabi

Yazar: Gholamreza Poorbagher

Şemsi tarixi 1302, 13.11.1923'de Şebister şəherinde dünyaya göz açan Mehemed Teqi ZÉHTABI, 5-6 yaşından beri mektebe gétme arzusunda olub. O, anasından icaze alaraq qız oğlan qarışıq mektebi olan mehelledeki ibtidai mektebine gédir. Bir müddet burda elifbanı öyrenir ve o zaman her yérde tapılan ve meşhur olan nağıl ve dastan kitablarını (Eslî ve Kerem, Xavername ve s. kimi) anadilimizde axıcı ve süretli bir şekilde oxumağa başlayır.

Zéhtabi daha sonraki illeri béle danışır: Sonra Mirza İbrahimin mektebi ve Şebisterin Gülşen-Raz adlı ibtidai dövlət medresesine gédib Farsca öyrendikden sonra anadilimizde oxumağı tamamilə unutdum.

Sonralar Tebriz'de Ortamekteb ve müellimler gimnaziyası (danışserani) oxuyan zamanlar Fars dilile beraber Fransız ve Ereblillerini de var qüvvemlə öyrenməyə çalışdım. Amma, anadilimi de öyrenmək və bu dilde de oxumaq fikrimdən béle kécmezdim. Bu durumu təbii qarşılayırdım. Bütün ictimai muhit və dövlət organları onun eléyhine yönəlmişdi və mektebelerde Türkce danışanı cərimə édirdilər.

1324-cü (1945) ildə Rıza Şahın diktatorluq réjimi bitdi. Azərbaycan qezéti yéniden neşr olunmağa başladı. Bu qezét ilə tanışılıq, Zéhtabini ayrılmaz şekilde anadiline bağlar. Bu dövrdə anadilini élmi cəhətdən öyrenmək üçün ünivérsitéte girmək istədim. Bunun üçün o zaman var olan bütün qapıları döyüp, çabaladımsa da hamısı üzümə bağlandı.

O hədəfə çatmaq üçün o zaman şura hökumətinin tərkibində olan Bakıya gédir. Lakin orada da "Sâdıq pad ganların" göstərişilə ünivérsitét yérinə muhakimə olunaraq Sibire göndərilir. İki il sonra Sibirdən Tacikistanın paytaxtı Düşenbe şəherinə göndərilir.

Zéhtabi bu Dönemi béle danışır: Burada öyrendim ki Sovétlér Birliyində ünivérsitéte girmək üçün Orta mekteb diploma (attéstat) lazımdır, mənim isə iki Orta mekteb diplomundan, (danışséra və şişi edebi firdovsi (Firdovsi liséyinin 6- cı sinifi)), héc birisini özümle getirebilmemişdim. Bir il burada axşam mektebinde oxuyub dipolm (atéstát) aldım, onu bir mektub ilə Bakı ünivérsitétinə göndərdim. İki həftə sonra oradan müsbət cavab alıb, kitablarımı yığışdırıb Bakı'da oxumağa gétdim və yataqxanaya yérleşdim.

Günlerin birində yataqxana müdiri yanıma gelib adımlı soruşduqdan sonra:

- Seni ünivérsitétin reisi (réktoru - Akadémik. Yusif Memmedeliyév) çağırır dédi, Akadémik Yusif Memmedeliyév, adımlı və haralı olduğumu soruşduqdan sonra

- Hansı bölümde oxumaq isteyirsən? déyə soruşdu.

- Azərbaycan dil və edebiyatı

bölümündə-déyə cavab vérdikdə, reis qabağında olan diplomuma işarə éderek:

- Béle yaxşı qiymətlərlə niyə orada oxuyursan-gəl kimyə bölümündə oxu, Dédi.

- Hörmətli Akadémik mənim xalqımın éhtiyacı hələ bunadır-déyə cavab vérdim.

- Bu sözlərimi eşidən ünivérsitét réktoru Akadémik Y. Memmedeliyév, ilan vurmuş kimi dik yérindən qalxıb gəldi və mənim elimi səmimi və möhkəm sıxaraq, sənə müffeqiyyətlər arzulayıram, dédi və məni yola saldı.

- Bés il Bakı ünivérsitétinə oxuduqdan sonra, həmin ünivérsitétin şerqşünaslıq fakültesində Ereblili və edebiyatını tədris étməyə başlayır və élə o günlərdən ana dili bəredə əldə étdiği bilikləri

xalqına çatdırmaq haqqında fikirleşir. Çünkü xalqının ona éhtiyacı vardı.

Zéhtabi bu hedefine çatmaq üçün, Ebdülkerim Qasim İraq'da idareni alan gündən İraq'a sığınmaq ve Bağdad'da işlemek üçün univérsitéte müraciet édir. İki il Baki-moskova arasında gét gelden sonra 1971-ci / 1350 s / ilde Bağda'da gédib oranın univérsitétinde Fars dili ve qedim Türk dillerini tedaris étmeye başlayır.

Bağdad univérsitétinde işlediği iller her il Avrupaya géder. Bu seferlerinin birinde Qerbi Almaniya ve Qerbi Bérlinde yüzlerle İran Azerbaycanı'ndan olan telebe genclerle tanış olur. Bunlarla söhbət ve danışılarda onlar anadillerini öyrenmek istediklerini bildirerek déyer ki, dilimizi öyrenmek isteyirik ama kitabımız yoxdur. Zehtabi béle bir kitabı yazacağına söz vérir ve telebeler de onun Almaniya'da çap édilmesini öz üzerlerine götürürler. Bu Kitabı "İran Türkcesının Serfi" adı altında yazıb onlara gönderir ve onlar onu 1355 (1976)-cı ilde Almaniya'da Çap étdirirler. Bu Kitab İslami İnqılábın evvellerinde Téhran'da ofsét şeklinde tekrar neşr édilmiştir.

İnqılábın qelebesinden bir هفته sonra vetene dönüb xidmet étmek üçün kéçici hökümete müraciet éden Zehtabi, müsbət cavab aldıqdan sonra vetene qayıdır ve Tebriz univérsitétinde Türk ve Ereb dillerini tedaris étemeye başlayır. Otuz ildən sonra xalqının içinde olmaq onun üçün ifade édilmez bir xoşbəxtlik idi. Bu müddetde, Tebriz univérsitesinde tedaris zamanı yüzlerce genc Türk qızları və oğlanları ile yaxından tanışlıq neticesinde, xalqımızın anadilini ne seviyede ve ne dercede qorumağa hazır olduğunu öyrendikden sonra görür ki, xaricde çap éledirdiği "İran Türkcesının Serfi" kitabının dili ve seviyesi ve étdiyi xidmet olduqca yüksekdir.

O zamanda univérsitétlər bağlanır. Lakin Zéhtabi Tebriz univérsitétinde işleyen zaman, léksikologiyayı izah éden "Zebani Edebi Müasir Azeri" eserini ve "Anadilimizi Öyrenək" adlı dilimizin ses bölümü ve serfini ehate éden olduqca sade bir kitab yazar.

1368-nci (1989) ilin evvellerinde Tebriz radyosu idaresinin Türki (Sehéd Ötesi) şöbesinden ona müraciet éderək muasir edebi Azeri dilini o bölümün işçilerine tedaris édiib öyretmeyi teklif étdiler. Ana diline xidmet üçün hökümetin yaratdığı bu kiçik imkanı temennasız ve böyük memnuniyyetle qəbul éder. O tedaris cereyanında muasir edebi azeri dili (ses-serf) kitabı çapdan çıxdı.

Zéhtabi ömrünün sonuna qeder maarifçilik işini davam étdirdi. Bu yolda möhteşem ve inanılmaz derecede tesirli olan Altérnativ tedaris ve altérnativ univérsitét déye bilécéyimiz métodla ders siniflerinde Türk dilini, tarixini, medeniyetini öyrenmesi, yéniden öyretmesi (baz tulid étmək) qadağan olunmuş, her şey saxtalaşdırılmış, bütün menevi varlığı iyrenc élan édilmiş bir milletin, şövinizm ile kirlenmiş, murdarlanmış resmi tehsil sistémine qarşı Azərbaycan üçün bir oyanış ve bir medeni ve bilinçlendirme işine rehberlik étdi.

Zéhtabi 1377/10/02 (23.12.1998) çalışma ve müveffeqiyetlerle dolu dünyasını deyişdirdi.

Çap olunmuş eserleri:

1. İran Türklerinin Eski Tarixi (2 cildde)
2. Şahin Zencirde (Şé'r Tebriz)
3. Muasir Edebi Azeri Dili -İlmi Meani; Léksikülüji (Tebriz)
4. Azərbaycan Türkcesının Nehvi
5. Eli Ağa Vahid'den Xatirelerim
6. Pervanenin Sergüzeşeti (Şé'r Bağdad)
7. Bağban Él Oğlu (Şé'r Tebriz)
8. Çirik Efsanesi (Beğdad)
9. Bezz Qalası (Bérlin)

10. Bexti Xabide (Beğdad)
 11. Hesti Nesim (Beğdad)
 12. Zeban Azeri Edebi Muasır (Tebriz)
 13. Qoy Olsun; Hikaye (Tebriz)
 14. Qevaidülfarsie (Erebce)
 15. Cinayaté 2500 Saléyé Şahan (Beğdad)
 16. Aya Zebané Farsi Zebané méllél Diger Berteriyet Dared (Beğdad)
 17. Erk Hefteligi (Berlin)
 18. Aylıq Dergi İttihad Yolu (Beğdad)
- Çap olunmamış eserleri:
1. Gençlik Çelnegi
 2. Mirza Eli Möciz Şebisterli'nın Şé'rleri (5 cildde)
- Hazırlayan: G.Reza. Poorbagher

<http://www.sorgulamazamani.com/> adresinden 19.03.2018 16:23 tarihinde indirilmiştir